

19. ต้นต้นสตางค์ (กะตังใบ)

รายละเอียดเนื้อหา

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Leea indica* (Burm.f.) Merr.

ชื่อวงศ์ จัดอยู่ในวงศ์องุ่น (VITACEAE)

ชื่ออื่น ชีหมาเป็นเปือก (นครราชสีมา), ต่างไก่ (อุบลราชธานี), คenangใบ (ตราด), กะตังใบ (กรุงเทพมหานคร, จันทบุรี, เชียงใหม่), ช้างเขิง ดั่งหวาย (นราธิวาส), บังบายต้น บังบายต้น (ตรัง), ทองจ้วม ทองต้อม (ภาคเหนือ), ไม้ชักบ้าน (ไทใหญ่), เหมโตเหมาะ (กะเหรี่ยงแดง), ช้างเขิง (เงี้ยว), ต้มแย่งแกง (เมียน), อีกะ (ม้ง), ช้างเขิง (ฉาน), กระตังใบ, เรือง, เขืองแข้งม้า เป็นต้น

ลักษณะของกะตังใบ

ต้นกะตังใบ จัดเป็นพรรณไม้พุ่มขนาดย่อมหรือไม้ต้นขนาดเล็ก มีความสูงได้ประมาณ 1-3 เมตร แตกกิ่งก้านตั้งแต่โคนต้น ลำต้นค่อนข้างเกลี้ยงหรือปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ต้นฉ่ำน้ำ ตามต้นและตามกิ่งอ่อนมีขนขึ้นปกคลุม ขยายพันธุ์ด้วยวิธีการเพาะเมล็ดและแยกหน่อ เจริญเติบโตได้ดีในดินร่วนปนทราย ชอบแสงแดดรำไร ใต้ร่มไม้ใหญ่ มีเขตการกระจายพันธุ์ในอินเดีย เนปาล พม่า บังกลาเทศ ภูมิภาคอินโดจีน ภูมิภาคมาเลเซีย ไปจนถึงออสเตรเลียและฟิลิปปินส์ ส่วนในประเทศไทยพบกระจายพันธุ์อยู่ทั่วทุกภาค โดยมักพบขึ้นตามป่าดิบป่าผลัดใบ และตามป่าเต็งรัง บนพื้นที่ตั้งแต่ระดับน้ำทะเลจนถึงที่ความสูงประมาณ 1,400 เมตร

ใบกะตังใบ ใบเป็นใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ออกเรียงสลับ แกนกลางใบประกอบยาวประมาณ 10-30 เซนติเมตร เกลี้ยงหรือมีขนสั้นขึ้นปกคลุม ส่วนก้านใบประกอบยาวประมาณ 10-25 เซนติเมตร เกลี้ยงหรือมีขนเล็กน้อย รีวประดับมีตั้งแต่รูปสามเหลี่ยมค่อนข้างกว้าง ถึงรูปสามเหลี่ยมแคบ ยาวประมาณ 4 มิลลิเมตร หูใบเป็นรูปไข่กลับ แผ่นเป็นแผ่น มีขนาดกว้างประมาณ 2-4 เซนติเมตร และยาวได้ถึง 6 เซนติเมตร ซึ่งมักจะเกลี้ยงหรือมีขนขึ้นประปราย จะเห็นชัดเจนในขณะที่ยังอ่อน และจะร่วงได้ง่ายเมื่อใบแก่ เหลือไว้เฉพาะรอยแผลรูปสามเหลี่ยม ใบย่อยมีประมาณ 3-7 ใบ ออกเป็นคู่ตรงข้าม ลักษณะของใบย่อยเป็นรูปรียาว รูปไข่ รูปขอบขนาน หรือรูปใบหอกแกมรี ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบแหลมเล็กน้อย มน หรือเว้าเล็กน้อย ส่วนขอบใบจักเป็นซี่ฟัน ใบมีขนาดกว้างประมาณ 3-12 เซนติเมตร และยาวประมาณ 8-24 เซนติเมตร แผ่น

ใบเกลี้ยงหรือมีขนเล็กน้อย เนื้อใบหนาปานกลาง ก้านใบย่อยยาวได้ประมาณ 1-2.5 เซนติเมตร เกลี้ยงหรือมีขน หลังใบเป็นลอนตามแนวเส้นใบ ส่วนท้องใบเป็นลอนสีเขียวนวล และมีต่อมขนาดเล็กรูปเหลี่ยมหรือกลม เห็นเส้นใบได้ชัดเจน เส้นแขนงใบมีข้างละ 6-16 เส้น

ดอกกะตังใบ ออกดอกเป็นช่อใหญ่ตั้งขึ้น ยาวประมาณ 10-25 เซนติเมตร โดยจะออกตามซอกใบหรือตรงเรือนยอดของกิ่ง ก้านชูดอกยาว แต่ละช่อดอกมีดอกย่อยจำนวนมาก ดอกย่อยมีขนาดเล็ก เป็นเป็นสีขาวอมเขียว ขาวอมเหลือง หรือสีเขียวอ่อน ดอกตูมเป็นรูปทรงกลมสีแดงเข้ม เมื่อดอกบานจะเปลี่ยนเป็นสีขาว กลีบเลี้ยงติดกันเป็นรูปถ้วย กลีบเลี้ยงยาวประมาณ 2-3 มิลลิเมตร เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกออกเป็น 5 กลีบ ส่วนกลีบดอกมี 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน กลีบดอกส่วนกลางติดกัน ส่วนด้านในเชื่อมติดกับส่วนของเกสรเพศผู้ ส่วนบนแยกเป็นกลีบเรียวยาว 5 กลีบ ดอกมีเกสรเพศผู้ 5 อัน ติดอยู่กับหลอดเกสรเพศผู้ ปลายอับเรณูจะโผล่พ้นหลอดดอกไปเป็นแฉกมน ๆ ปลายแฉกเว้า เกสรเพศเมียมีรังไข่ 6 ช่อง ในแต่ละช่องจะมีออวูล 1 เม็ด ก้านเกสรสั้น ปลายมน ออกดอกในช่วงประมาณเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม

ผลกะตังใบ ผลมีลักษณะเป็นรูปทรงกลม ๆ หรือกลมแป้น ด้านบนแบน มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.5-1 เซนติเมตร ผลอ่อนเป็นสีเขียว เมื่อแก่จัดจะเปลี่ยนเป็นสีแดงเข้มจนถึงสีดำ ผิวผลบางมีเนื้อนุ่ม ภายในผลมีเมล็ดลักษณะเป็นรูปไข่ ออกผลในช่วงประมาณเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม

สรรพคุณของกะตังใบ

ราก มีรสเย็นเมาเบื่อ เป็นยาเย็น ตำรายาไทยจะใช้เป็นยาขับเหงื่อ ระบายความร้อน แก้ไข้ แก้ไข้รากสาด แก้อาการกระหายน้ำ (ราก)

อินโดนีเซีย จะใช้สมุนไพรชนิดนี้เป็นยาพอกศีรษะแก้ไข้ (ไม่ระบุส่วนที่ใช้)

ชาวม้ง จะใช้ลำต้นต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ไอ (ลำต้น)

ใบนำย่างไฟให้เกรียม ใช้เป็นยาพอกศีรษะแก้วิงเวียน มึนงง (ใบ)

ทั้งต้นใช้ผสมกับสมุนไพรชนิดอื่น ต้มกับน้ำดื่มเป็นยารักษาเมะเร็งเต้านม (ทั้งต้น)

น้ำยาล้างจากใบอ่อน ใช้กินเป็นยาช่วยย่อย (น้ำยาล้างจากใบอ่อน)

ราก ใช้ต้มกับน้ำดื่มเป็นยาแก้ปวดท้อง ท้องเสีย ท้องร่วง และแก้บิด (ราก) (ตำรายาพื้นบ้านอีสานจะใช้รากผสมกับลำต้นขมิ้นเครือ ลำต้นเมื่อยดูง และรากตากวาง อย่างละเท่ากัน ต้มกับน้ำเดือดใช้ดื่มแก้ท้องเสีย) ส่วนชาวม้งจะใช้ส่วนของลำต้นนำมาต้มกับน้ำดื่มเป็นยาแก้อาการท้องร่วงและรักษาโรคนิว (ลำต้น)

รากและลำต้น ใช้ต้มกับน้ำดื่มเป็นยาแก้อาการปัสสาวะขัดและรักษาโรคนิว (รากและลำต้น)

รากใช้ผสมกับสมุนไพรอื่น นำมาต้มกับน้ำกินวันละ 3 ครั้ง จนยาหมดรสฝาด จะมีสรรพคุณเป็นยาแก้ตกขาวของสตรี มะเร็งมดลูก มะเร็งลำไส้ (ราก) ใช้ต้มกินเป็นยาแก้ครั่นเนื้อครั่นตัว (ราก)

ใบ ใช้ตำพอกเป็นยาแก้อาการคันหรือผื่นคันตามผิวหนัง (ใบ)

หมอยาพื้นบ้านในจังหวัดอุบลราชธานี จะนำรากมาฝนกับเหล้าใช้ทารักษาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก (ราก)

ราก ใช้ต้มกินเป็นยาแก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย (ราก) หรือจะใช้ใบนำมาตำพอกแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อก็ได้ (ใบ)

ใบ ใช้ต้มอาบช่วยบำรุงร่างกายให้สมบูรณ์ (ใบ)

ประโยชน์ของกะตังใบ

ผลสุกใช้รับประทานได้และใช้เป็นเหยื่อสำหรับตกปลา ชาวกะเหรี่ยงแดงจะใช้ใบนำมาต้มให้หมูกิน

ใบอ่อน ยอดอ่อน ใช้รับประทานเป็นผักสดร่วมกับน้ำพริก หรือนำมาลวกหรือต้มรับประทาน โดยจะมีรสฝาดมัน นอกจากนี้ยังมีการใช้รากของต้นกะตังใบ นำมาตำใส่แผลที่มีหนองของวัว ควาย และช้างอีกด้วย

บทนำบรรยาย

“ต้นสตาจค์” หรือต้นกระตังใบ เป็นไม้พุ่ม ใบรูปรียาว รูปไข่ มีดอกสีแดงเข้มออกเป็นช่อที่ปลายกิ่ง ด้วยความที่ก้านช่อดอกยาวจึงทำให้ดอกของต้นสตาจค์สวยงามโดดเด่น นอกจากนี้ยังเชื่อว่าเป็นไม้มงคล ถ้าปลูกตรงประตูบ้าน เงินจะไหลมาเทมาเหมือนดังชื่อ นอกจากนี้จะมีสิริมงคลกับผู้ปลูกแล้ว ยังสามารถนำรากสดหรือแห้ง มาต้มกับน้ำดื่มเป็นยาแก้ไข้ เพราะจะช่วยขับเหงื่อได้เป็นอย่างดี